

Marta Petelewicz

Jakość życia dzieci a status społeczno-ekonomiczny rodziny

Teoria i badania

Jakość życia dzieci

a status społeczno-ekonomiczny rodziny

Teoria i badania

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Marta Petelewicz

Jakość życia dzieci a status społeczno-ekonomiczny rodziny

Teoria i badania

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO

Łódź 2016

Marta Petelewicz – Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Katedra Socjologii Struktur i Zmian Społecznych, 90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. nr 41/43

RECENZENT

Ryszard Szarfenberg

REDAKTOR INICJUJĄCY

Iwona Gos

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Aleksandra Urzędowska

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Wojciechowska

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/Yaruta

© Copyright by Marta Petelewicz, Łódź 2016

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2016

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.06961.15.0.M

Ark. wyd. 12,1; ark. druk. 13,375

ISBN 978-83-8088-458-8

e-ISBN 978-83-8088-459-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

Spis treści

Wstęp	7
Podziękowania	11
Rozdział 1	
Jakość życia – perspektywa ogólna	13
1.1. Geneza i rozwój	13
1.2. Problemy definicyjne	20
1.3. Kluczowe zagadnienia w badaniach jakości życia	22
1.3.1. Podejście obiektywne i subiektywne	23
1.3.2. Ujęcia globalne i cząstkowe	25
1.3.3. Zmienność jakości życia w perspektywie cyklu życia	26
1.3.4. Podejście integrujące	27
1.4. Koncepcja <i>having, loving, being</i> E. Allardta	28
Rozdział 2	
Jakość życia dzieci	31
2.1. Socjologiczne spojrzenie na dzieciństwo	32
2.2. Jakość życia dzieci – perspektywa badawcza	35
2.2.1. Kwestie definicyjne	35
2.2.2. Ruch wskaźników społecznych dotyczących sytuacji dzieci	37
2.2.3. Podstawy teoretyczne	41
2.2.4. Zagadnienia metodologiczne	46
2.2.5. Aspekty aplikacyjne	49
2.2.6. Badania jakości życia dzieci oparte na wskaźnikach społecznych jako nowa subdyscyplina naukowa	51
2.2.7. Modele badania jakości życia dzieci	52
2.3. Podsumowanie	57
Rozdział 3	
Metodologiczne podstawy badań	59
3.1. Problematyka	59
3.1.1. Koncepcja jakości życia dzieci przyjęta w pracy	59
3.1.2. Model jakości życia dzieci	60
3.1.3. Cel badań, pytania problemowe, hipotezy	62

6 Spis treści

3.2. Empiryczne podstawy badań	
3.2.1. Technika badawcza	64
3.2.2. Przygotowanie narzędzia	65
3.2.3. Dobór próby	66
3.2.4. Realizacja badania	68
3.3. Problemy metodologiczne w badaniach ankietowych z dziećmi	70
3.4. Dylematy etyczne	77

Rozdział 4

Determinanty jakości życia dzieci **87**

4.1. Status społeczno-ekonomiczny rodziny a funkcjonowanie dziecka – wnioski z badań	87
4.2. Konstrukcja wskaźnika SES rodziny dziecka w projekcie badawczym	89
4.3. Okolice zamieszkania	99
4.4. Podsumowanie	100

Rozdział 5

Jakość życia łódzkich szóstoklasistów **101**

5.1. Dziedzinaowa jakość życia	102
5.1.1. Warunki życia dziecka	102
5.1.2. Relacje z rodzicami	108
5.1.3. Relacje rówieśnicze	112
5.1.4. Funkcjonowanie w szkole	115
5.1.5. Zdrowie	132
5.1.6. Dobrostan psychiczny	138
5.1.7. Wymiary jakości życia dzieci – podsumowanie	151
5.2. Globalna jakość życia	156
5.3. Wzory jakości życia dzieci	158
5.3.1. Wzory jakości życia dzieci pochodzących z rodzin o niskim i wysokim statusie	162
5.4. Analizy na podstawie koncepcji <i>having, loving, being</i>	166
5.4.1. Wymiary <i>having, loving, being</i> a status społeczno-ekonomiczny rodziny dziecka	169
5.4.2. Wzory jakości życia na podstawie koncepcji E. Allardta	172
5.5. Podsumowanie	173

Zakończenie	177
-------------	-----

Bibliografia	183
--------------	-----

Spis tabel	195
------------	-----

Spis diagramów	197
----------------	-----

Spis wykresów	198
---------------	-----

Aneks. Kwestionariusz ankiety audytoryjnej	201
--	-----

Wstęp

Dyskurs publiczny dotyczący dzieci cechuje dualizm. Z jednej strony pisze i mówi się o najmłodszych członkach społeczeństwa używając wzniosłych słów: dobro, szczęście, przyszłość, nadzieja, z drugiej zaś dla mediów i opinii publicznej najbardziej interesujące są spektakularne, dramatyczne sytuacje: przykłady dręczenia, molestowania, niedożywienia, pokazujące skrajnie złe warunki materialne. Cała przestrzeń pomiędzy tymi krańcami, w której de facto sytuuje się realne życie większości najmłodszych pozostaje poza obszarem zainteresowania i debaty publicznej. Dane dotyczące biedy dzieci w Polsce, analizy marginalizacji, międzynarodowe raporty odnośnie jakości życia najmłodszych, zdrowia czy edukacji pozostają bez echa, nie przedzierają się przez polityczne dyskusje, których podstawę powinny stanowić.

W wielu krajach analizy jakości życia społeczeństwa jako całości i wyróżnionych w jego ramach kategorii są stałym elementem powtarzalnych diagnoz społecznych. Służą systematycznemu monitorowaniu sytuacji na różnych polach, budowaniu strategii działania w ramach rozwiązań politycznych, szczególnie w zakresie polityki społecznej, a także analizie skutków społecznych wprowadzanych rozwiązań oraz nieplanowanych zjawisk jak np. kryzys ekonomiczny. W latach 90. zaczęto dostrzegać konieczność dostosowania koncepcji jakości życia do różnych kategorii wieku pod kątem narzędzi pomiarowych oraz projektów analiz i sposobów ich wykorzystania. Stało się to impulsem do intensywnego rozwoju badań skoncentrowanych na sytuacji życiowej dzieci, które realizowane są na poziomie lokalnym, krajowym oraz międzynarodowym (UE, OECD, UNICEF). W wielu państwach (np. w Wielkiej Brytanii, USA, Szwecji, Estonii) systematycznie monitoruje się jakość życia najmłodszych członków społeczeństwa. W Polsce nie opracowano dotychczas systemu wskaźników społecznych dotyczących najmłodszych, brakuje analiz jakości życia dzieci zarówno na poziomie ogólnym, jak i w poszczególnych podkategoriach. Z różnych badań i opracowań międzynarodowych wyłania się obraz najmłodszych członków społeczeństwa jako kategorii bardzo zróżnicowanej. Na przykład raport UNICEF *Równe szanse dla dzieci. Nierówności w zakresie*

*warunków i jakości życia w krajach bogatych*¹ unaocznia skalę problemu – w rankingu nierówności dochodowych Polska znalazła się na 23. miejscu, zaś w obszarach nierówności w zdrowiu i zadowoleniu z życia na 33. (na 41 państw). Ponadto analizy sytuacji życiowej rodzin doświadczających problemów społecznych, jak bezrobocie, czy ubóstwo, wskazują na nasilenie problemów dotyczących różnych sfer życia dzieci.

Najogólniej zdefiniowanym celem badania rekapitulowanego w tej pracy jest właśnie scharakteryzowanie jakości życia dzieci wychowujących się w rodzinach o niskim statusie społeczno-ekonomicznym w perspektywie porównawczej, to jest w odniesieniu do dzieci o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym. Badania empiryczne zrealizowane zostały wśród celowo dobranej grupy łódzkich szóstoklasistów². Jak pokazują analizy, Łódź jest miastem doświadczającym licznych problemów społecznych i ekonomicznych. Badania środowisk spauperyzowanych prowadzone przez zespół socjologów (skupionych w łódzkiej szkole badań nad biedą i pomocą społeczną) prowadzone od lat 90. wskazują na utrwalenie zróżnicowania przestrzennego miasta, międzypokoleniową transmisję nierówności społecznych i wykluczenia społecznego (Warzywoda-Kruszyńska, red., 1998, 2001; Warzywoda-Kruszyńska, Jankowski, 2010, por: *Polityka Społeczna 2020+ dla Miasta Łodzi*, 2016). Procesy te nie pozostają bez wpływu na najmłodszych łódzian. Wyniki analiz ukazują upośledzoną pozycję dzieci wychowujących się w rodzinach defaworyzowanych, a także dokumentują zjawisko dziedziczenia statusu społeczno-ekonomicznego (Warzywoda-Kruszyńska, 1999; Warzywoda-Kruszyńska, Petelewicz, 2010). Jak pisze Wielisława Warzywoda-Kruszyńska: „ofiarami i »przenosicielami« biedy do następnej fazy życia własnego oraz do następnego pokolenia są dzieci, wychowujące się w dysfunkcyjnych rodzinach ulokowanych w zdegradowanych fizycznie częściach miasta” (Warzywoda-Kruszyńska, 2009, s. 15). Badania ex post ujawniają traumatyczne doświadczenia wczesnych lat życia, które były udziałem dorosłych mieszkańców enklaw biedy. Zaproponowana perspektywa umożliwi dotarcie do sytuacji życiowej dzieci w teraźniejszości, poznanie jej charakterystyki oraz związanych z nią odczuć dzieci.

Opracowanie składa się z trzech części: teoretycznej, metodologicznej oraz empirycznej³. Pierwsza część poświęcona jest rozważaniom dotyczącym jakości życia,

1 Raport ukazał w 2016 r. tj. po realizacji badań i analizie wyników przedstawionych w niniejszej pracy, wnioski dla poziomu krajowego zawarte w raporcie korespondują z wynikami uzyskanymi na poziomie lokalnym w rekapitulowanym badaniu.

2 Dane gromadzono na przełomie 2007/2008 r., perspektywa czasowa jest stosunkowo odległa, w tym czasie nie przeprowadzono jednak analogicznych badań dotyczących jakości życia dzieci w Łodzi, a dane i analizy na bardziej ogólnym poziomie wskazują na utrwalenie problemów społecznych pozostających w kręgu zainteresowania tego opracowania.

3 Realizacja badań empirycznych możliwa była dzięki projektowi „WZLOT” koordynowanemu przez prof. W. Warzywodę-Kruszyńską, w ramach którego odpowiedzialna byłam za realizację badań ilościowych z szóstoklasistami. Zebrany wówczas materiał stanowi podstawę analiz niniejszej rozprawy doktorskiej.

zarówno w kontekście empirycznym, jak i teoretycznym. Należy podkreślić, że nie można mówić o koncepcji jakości życia, która spełniałaby wymagania stawiane teorii socjologicznej, wskazać można jedynie pewne założenia, wspólne elementy różnych podejść, dyrektywy metodologiczne, czy implikacje praktyczne, które stanowią punkt wyjścia do dalszych rozważań, konceptualizacji i operacjonalizacji. W pierwszym rozdziale zarysowana została geneza koncepcji jakości życia, ze szczególnym uwzględnieniem ruchu wskaźników społecznych, gdyż zarówno w warstwie założeń, jak i implikacji wydaje się on najlepiej korespondować z przeprowadzonymi analizami. Poruszone zostały również kluczowe kwestie dyskutowane w literaturze przedmiotu: definiowanie pojęcia, perspektywa subiektywna i obiektywna, ujęcie globalne i cząstkowe. W końcowej części omówiona została koncepcja teoretyczno-empiryczna jakości życia – *having, loving, being*, Erika Allardta. Analizy prowadzone w jej ramach służą mogą, zgodnie z założeniami autora, rozpatrywaniu kwestii sprawiedliwości społecznej. Ustalenie zależności pomiędzy poziomem jakości życia a zmiennymi społecznymi, demograficznymi i ekonomicznymi pozwala bowiem odpowiedzieć na pytania o istnienie, zakres i formę nierówności społecznych w danym społeczeństwie, czy w ramach wybranej kategorii.

Drugi rozdział poświęcony jest analizom jakości życia dzieci. Analizy te w ostatnich latach weszły do głównego nurtu badań opartych na wskaźnikach społecznych diagnozujących sytuację życiową poszczególnych kategorii społecznych oraz całych społeczeństw, jest to szczególnie widoczne w aktywności instytucji międzynarodowych. Spojrzenie na dzieciństwo zakorzenione w tym nurcie umożliwia opis najważniejszych aspektów sytuacji życiowej najmłodszych, włączając ich własną ocenę. Pozwala wskazać obszary zagrożone deprywacją, a zarazem w sposób syntetyczny uchwycić całość funkcjonowania dziecka, traktując je przy tym w sposób podmiotowy. Nacisk kładzie się na terażniejszą sytuację, życie dziecka tu i teraz, co jest bardzo istotne samo w sobie – dla badanej kategorii, jak również pozwala na ocenę kondycji całego społeczeństwa oraz zmierzenie się z romantycznym mitem sielskiego dzieciństwa. W pierwszej części drugiego rozdziału zrekonstruowane zostało pokrótce socjologiczne spojrzenie na dziecko i dzieciństwo, jego ewolucja – od stanowiska klasyków socjologii po ujęcia współczesne. Następnie przedstawione zostały kluczowe założenia nurtu badań jakości życia dzieci. Subdyscyplina jest relatywnie „młoda”, zdecydowanie brakuje jej klarowności i spójności. Wybór i sposób przedstawienia zagadnień nie jest ugruntowany „klasycznym ujęciem”, gdyż dotychczas nie można takiego wskazać. Dokonana synteza jest z jednej strony próbą ukazania najważniejszych aspektów w koncepcjach jakości życia dzieci, z drugiej zaś podporządkowana jest specyficznie dalszej części opracowania. Konstrukcja rozdziału poświęconego jakości życia dzieci nawiązuje do struktury rozdziału pierwszego. Omówione zostały kwestie definicyjne, aspekty historyczne, inspiracje teoretyczne, zagadnienia metodologiczne i praktyczne, ze szczególnym uwzględnieniem aplikacyjnej funkcji badań. W końcowej części rozdziału podjęłam próbę syntezy najważniejszych zagadnień oraz rekonstrukcji empirycznych modeli analiz jakości życia dzieci.

Koncepcja jakości życia E. Allardta opisana w rozdziale pierwszym oraz model jakości życia opracowany w oparciu o empiryczne ujęcia jakości życia dzieci przedstawione w rozdziale drugim stanowią ramy dalszych analiz. Podejście Allardta zaadaptowane zostało zgodnie ze specyfiką badanej kategorii i przedstawione w postaci schematu analityczno-teoretycznego. Na podstawie empirycznych koncepcji jakości życia dzieci opracowany został model dziedzinowej jakości życia respondentów. W rozdziale metodologicznym przedstawione zostały również: cel pracy, pytania problemowe i hipotezy badawcze oraz zagadnienia związane z realizacją badań. Rozdział trzeci zamykają rozważania dotyczące zagadnień metodologicznych i dylematów etycznych związanych z badaniami ilościowymi, w których respondentami są dzieci. W polskiej literaturze socjologicznej brakuje opracowań dotyczących tych zagadnień, poruszam więc zarówno kwestie natury ogólnej jak i szczegółowej dotyczące ankietowania dzieci, inspirowane doświadczeniami z realizacji rekapitulowanego badania.

Trzecia część opracowania poświęcona jest analizom materiału empirycznego oraz interpretacji uzyskanych wyników. Omówione zostały zagadnienia związane ze zmiennymi niezależnymi, odnosząc się do celu badań najwięcej uwagi poświęcono wskaźnikowi statusu społeczno-ekonomicznego rodziny. Struktura rozdziału piątego podporządkowana jest sposobowi konceptualizacji jakości życia badanych. W pierwszej części przedstawiona jest analiza poszczególnych sfer jakości życia oparta na modelu opracowanym na podstawie empirycznych koncepcji jakości życia. Następnie zaprezentowane zostały wyniki dotyczące jakości życia ujętej całościowo (globalnej) oraz opracowanie typowych wzorów jakości życia dzieci. Analogiczny schemat przyjęty został dla analiz bazujących na koncepcji E. Allardta. W zakończeniu rozdziału podjęta została próba porównania obu ujęć.

Podziękowania

Książka powstała na podstawie pracy doktorskiej, nad którą opiekę promotorską pełniła prof. dr hab. Ewa Rokicka – serdecznie dziękuję za wsparcie merytoryczne i pozamerytoryczne, motywację i empatię. Wspaniale jest odnaleźć swojego Mistrza.

Wyrazy wdzięczności kieruję również do prof. Wielisławy Warzywody-Kruszyńskiej, za ogromną szansę, którą otrzymałam na początku drogi zawodowej, możliwość poznania socjologii empirycznej, inspiracje, uwagi i lekcje, które pozostaną na zawsze w mojej pamięci.

Z całego serca dziękuję współpracownikom z projektu WZLOT, szczególnie Paulinie Bunio-Mroczek, Asi Dytrych, Agnieszce Golczyńskiej-Grondas i Maćkowi Tomczakowi za pomoc w realizacji badań, sugestie, zrozumienie i relacje, które okazały się być dłuższe niż okres realizacji projektu.

Jestem dumna, że mogę być częścią Zespołu Katedry Socjologii Struktur i Zmian Społecznych, wcześniej Socjologii Ogólnej. Dziękuję za współpracę naukową i przyjacielską atmosferę moim wspaniałym koleżankom i kolegom, szczególnie ciepło Magdzie Rek-Woźniak i Wojtkowi Woźniakowi. Dziękuję również Beacie Gambrych-Naze za codzienną pomoc i życzliwość.

Piotrek – nasz związek jest dla mnie źródłem szczęścia, siły i motywacji. Ala i Olek zapewniają mi codzienną inspirację, energię i radość. Dziękuję Wam.

Mamo, Tato, Babciu, Asiu – dziękuję za nieustające wsparcie i pewność, że zawsze mogę na Was polegać.

Pomiędzy napisaniem słów podziękowania, a złożeniem książki do druku, odeszła osoba, która od dawna miała przygotowane honorowe miejsce na półce i trzymała kciuki za jej powstanie jak nikt inny.

Dedykuję książkę pamięci mojego ukochanego Taty.

Rozdział 1

Jakość życia – perspektywa ogólna¹

1.1. Geneza i rozwój

Próby zbierania i wykorzystywania danych dotyczących społeczeństwa pojawiały się od dawna, początkowo w bardzo ograniczonym zakresie i najczęściej w celach pragmatycznych – podatkowych czy mobilizacji. Wraz z rozwojem państwowości, a przede wszystkim idei dotyczących społeczeństwa i państwa, pojawiła się potrzeba i możliwości szerszego diagnozowania sytuacji i zwiększenia zakresu ich wykorzystania. Dane zbierane pierwotnie z przeznaczeniem praktycznym stały się zaczątkiem i impulsem do poszukiwania odpowiedzi o kondycję społeczeństwa. Już w 1798 r. sir John Sinclair, w *Statistical Account of Scotland*, opisał statystykę jako źródło informacji o stanie państwa, umożliwiające oszacowanie „ilości szczęścia” (*the quantum of happiness*) doświadczanego przez mieszkańców, jak również punkt wyjścia do poprawy sytuacji (za: Campbell, 1976, s. 1). Początki wykorzystywania danych statystycznych do oceny warunków życia członków społeczeństwa i dokonywania na ich podstawie analiz sięgają lat 30. XIX w. w Belgii, Francji, Anglii i Stanach Zjednoczonych. Podwaliny rozwoju wskaźników społecznych zostały położone przez europejskich lekarzy i statystyków, którzy zgłębiali problem chorób i epidemii w rozwijających się miastach. Bazując na informacjach uzyskanych ze spisów powszechnych, sformułowali modele pokazujące zależność między zapadalnością na choroby a biedą (Doroshko, Kutsar, 2006). Pierwszy odnotowany oficjalnie przypadek wykorzystania wskaźników miał miejsce w 1810 r.

1 Fragmenty rozdziału I w uzupełnionej i zmienionej formie opublikowane zostały w monografii: T. Drabowicz, M. Petelewicz, (2016), *Jakość życia globalnie i lokalnie. Pomiar i wizualizacja*, KSO, IS, UŁ, Łódź.

w Stanach Zjednoczonych, w Filadelfii, w związku reformą systemu więziennego. Również w Stanach Zjednoczonych po raz pierwszy państwo zaczęło gromadzić na potrzeby analiz oficjalne dane – z obszaru rynku pracy. Powołano wyspecjalizowaną instytucję, która zbierała informacje dotyczące wynagrodzeń, warunków pracy oraz bezrobocia. Już wtedy starły się dwa podejścia dotyczące sposobu gromadzenia i wykorzystywania danych. W ramach pierwszego z nich dane miały przysłużyć się społecznym reformom – poprawie warunków życiowych klasy robotniczej – badacz występował jako inicjator i propagator zmian społecznych. Natomiast w ramach drugiego podejścia badacz odgrywał rolę neutralnego technika, który działa w możliwie najbardziej obiektywny, bezstronny i neutralny poznawczo („bezzałożeniowy”) sposób (Ibidem).

W latach 20. i 30. XX w., w związku z recesją ekonomiczną i koniecznością monitorowania efektów działań podejmowanych przez rząd, pojawiła się potrzeba szerszego wykorzystania gromadzonych danych statystycznych. Postulowano wypracowanie systemu wskaźników, które umożliwiłyby analizę stanu społeczeństwa i obserwację zmian. W obliczu recesji gospodarczej zainteresowanie badaczy i polityków koncentrowało się głównie wokół wskaźników ekonomicznych, stworzono wtedy jeden z najważniejszych i najczęściej do dziś wykorzystywanych wskaźników – PKB (Cobb, Rixford, 1998). Badacze społeczni pragnęli powtórzenia tego sukcesu, poszukiwano miernika, który pozwoliłby na monitorowanie społecznych konsekwencji modernizacji i przemian ekonomicznych. Wskaźniki ekonomiczne zaczęto traktować jako wzorzec dla wskaźników społecznych, jednakże w ramach socjologii trudno było uzyskać obiektywne dane i ustalić elementy składowe obrazujące całościowe funkcjonowanie społeczeństwa. Brakowało również wyspecjalizowanych instytucji o profilu socjologicznym, które koncentrowałyby się na tego typu zagadnieniach (Vogel, 2001). Lata powojenne wiązały się z ograniczonym zainteresowaniem omawianą tematyką, dopiero w latach 60. ubiegłego wieku powrócono do tematu diagnozowania sytuacji społecznej. Zupełnie inne były jednak przyczyny podejmowanych działań. Rządy wielu państw wysoko uprzemysłowionych, zmuszone przez intensywną modernizację do bardziej aktywnej polityki, podjęły się realizacji programów społecznych na niespotykaną wcześniej skalę. Kraje zachodnie znajdowały się w okresie prosperity, zaczęto jednak zadawać sobie pytania o koszty wzrostu ekonomicznego i granice modernizacji, nierówności społeczne o różnym podłożu, czy degradację środowiska. Zrodziła się potrzeba monitorowania efektów podejmowanych działań. Za pierwowzór dzisiejszych badań nad jakością życia uznaje się projekt zrealizowany w połowie lat 60. w Stanach Zjednoczonych przez American Academy of Arts and Sciences dla National Aeronautics and Space Administration (NASA). Celem prowadzonych badań była analiza konsekwencji i przewidywanie wpływu programu kosmicznego na społeczeństwo amerykańskie (Land, 2001). Projekt ten pokazał, że brak jest adekwatnych danych, jak również opracowań teoretycznych i metodologicznych, aby monitorować stan społeczeństwa. Nie dysponowano wówczas narzędziami analitycznymi, ani technicznymi możliwościami pozwalającymi na komputerowe przetwarzanie dużej liczby danych o charakterze ilościowym, czy to gromadzonych przez różne instytucje, czy też uzyskiwanych w ramach badań społecznych. Brakowało również pojęć pozwalających wyrazić zamysł badaczy.

Aby wypełnić tę lukę ukuto termin „wskaźniki społeczne”. Pod takim właśnie tytułem (*Social Indicators*) zespół badawczy opublikował swój dorobek, a w publikacji z 1966 r. zawarta została klasyczna definicja wskaźników społecznych sformułowana przez R. Bauera. Przez wskaźniki społeczne autor rozumiał „dane statystyczne, szeregi statystyczne i wszelkie inne formy dowodów, które umożliwiają nam ocenę tego, gdzie się znajdujemy, dokąd zmierzamy, biorąc pod uwagę wyznawane przez nas wartości i nasze cele; pozwalają dokonać oceny szczegółowych programów oraz ustalić ich oddziaływanie” (tłumaczenie definicji za: Kurowska, 2011). W ten sposób zapoczątkowany został nurt badań społecznych, nazwany przez D. Duncana ruchem wskaźników społecznych (*Social Indicators Movement*). Duncan wskazał obszary, które należało uwzględnić przy doborze wskaźników oraz projektowaniu analiz: edukacja, zdrowie, zatrudnienie, przestępczość, partycypacja polityczna, demografia oraz *public movement*. Należy wspomnieć, że już pionierzy tej dziedziny badań podkreślali, iż wskaźniki nie powinny pełnić jedynie funkcji deskryptywnej, celem właściwie skonstruowanego systemu wskaźników społecznych jest stworzenie możliwości dostrzegania przejawów, a co za tym idzie przewidywania zmian społecznych i ich skutków oraz oceny efektów działań podejmowanych przez agendy rządowe. Naukowcy prowadzący analizy w ramach ruchu wskaźników społecznych argumentowali, iż właściwie dobrane oraz systematycznie gromadzone wskaźniki społeczne zapewnią możliwość monitorowania stanu społeczeństwa oraz poszczególnych kategorii społecznych zarówno dziś, jak i w przyszłości (Land et al., 2001). Bardzo silnie podkreślano praktyczną funkcję badań, a wyniki i wnioski postrzegano jako narzędzia, które pełnić będą istotną rolę w projektowaniu i wdrażaniu strategii w zakresie szeroko rozumianej polityki społecznej. Badania te wpisywały się w nurt badań *policy-oriented*, w którym zarówno twórcy i realizatorzy polityki, jak i przedstawiciele nauk społecznych pokładali duże nadzieje. Oczekiwano, że możliwe będzie skuteczne porozumienie pomiędzy nauką a polityką, które doprowadzi do bardziej efektywnego zarządzania społeczeństwem i poprawy sytuacji życiowej jego członków. W ramach ruchu wskaźników społecznych zaczęto rozwijać koncepcję „jakości życia”, która od tego czasu na stałe weszła do terminologii naukowej (Lippman, 2007). Pojęcia tego używano w znaczeniu wartościującym, jego zwolennicy opowiadali się za „nową jakością życia”, „przeciwstawiali się rozwojowi ekonomicznemu zorientowanemu wyłącznie na wzrost konsumpcji, który niszczy środowisko naturalne i więzi społeczne” (Rokicka, 1998, s. 134). Stanowiło więc ono z jednej strony odpowiedź na przekształcenia i symptomy kryzysu społeczeństwa przemysłowego, a z drugiej korespondowało z przemianami aprobowanych systemów aksjo-normatywnych. Koncepcję jakości życia łączono z pojęciami „społeczeństwo postindustrialne” i „społeczeństwo ekologiczne”, które zaczęły nabierać szczególnego znaczenia, gdy wiele państw kapitalistycznych wkroczyło w erę przemian. Zmiany społeczne związane z kryzysem społeczeństwa przemysłowego zwróciły uwagę badaczy na fakt, że wskaźniki społeczne oparte jedynie na ekonomicznych kryteriach zaspokojenia potrzeb materialnych przestały być wystarczające do udzielenia satysfakcjonującej odpowiedzi na pytanie o stan społeczeństwa.